

В. О. ДРОБОТ

*Вячеслав Олександрович Дробот, здобувач
Національної академії прокуратури України*

**МИРОВА ЮСТИЦІЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ**

Судова гілка влади, незважаючи на відсутність масштабних перетворень у своїй структурі, потребує, все ж таки, реформування діяльності судів першої інстанції. Така потреба зумовлена тим, що саме дані суди мають найбільшу кількість справ, що перебувають в них на розгляді¹. У багатьох країнах світу одним із механізмів усунення такого недоліку вважається мирова юстиція. Зокрема, сутність її заключається в тому, що на місцевому рівні створюються суди чи запроваджуються спеціальні посади суддів, завданням яких є виключно розгляд найменш складних справ, по-іншому – «маловажних»². Існування такого позитивного досвіду в інших країнах й змушує замислитися з приводу можливості запровадження цього в Україні.

Діяльність судів, що уособлюють собою мирову юстицію, на прикладі Федеративної Республіки Німеччини (далі – Німеччина), була предметом дослідження таких вітчизняних вчених як: Л. М. Бостан, С. К. Бостан, Л. Р. Грицаєнко, М. І. Мичко, А. В. Молдован, В. В. Молдован.

Крім того, дане питання широко висвітлювалося в працях російських вчених, а саме: Т. В. Апарової, Л. В. Головка, К. Ф. Гуценка, К. Б. Каліновського, В. В. Маклакова, М. Г. Стойко, Б. О. Філімонов, В. Є. Чіркїна.

Проте незважаючи на це слід вказати, що в роботах даних вчених, мирова юстиція в кримінальному провадженні Німеччини, висвітлювалася фрагментарно. При цьому майже всі дослідження в даному напрямку, відбувалися в контексті розкриття порядку кримінального провадження в цілому. Тоді як комплексного та безпосереднього дослідження, виключно питання діяльності судів Німеччини, що уособлюють собою мирову юстицію, в Україні по теперішній час не проводилося.

У зв'язку з цим метою даної статті є необхідність опрацювати виключно механізм діяльності судів Німеччини, що уповноважені на розгляд «малозначних» справ. Потрібно це для того, щоб виокремити особливості реалізації мирової юстиції в кримінальному провадженні даної країни.

Розпочинаючи дослідження мирової юстиції за законодавством Німеччини, то на початку відмітимо про те, що доцільно це розпочинати з передумов її виникнення. Необхідність такого методу дослідження обґрунтовується тим, що, як вказує Т. В. Апарова, не вбачається можливим здійснювати аналіз сучасних систем судової влади, без опису їх дореформених судових установ³. Адже лише історичний аналіз реалізації тих чи інших інститутів кримінального правосуддя сучасності, дає змогу: 1) зрозуміти причини їх існування по теперішній час⁴; 2) особливі та закономірні тенденції самого їхнього розвитку.

Так, становлення ознак мирової юстиції, а саме виникнення судів, що займаються виключно розглядом «маловажних» справ, як відзначає М. Гартунг⁵, у Німеччині відбувається ще в період появи територіальних громад. Зокрема, в них існували народні зібрання вільних людей та, окремо, рабів. На зібраннях вільних людей, називалося тоді «Народне віче», обирали старійшин, стародавня назва яких – «Графъ», які й були уповноважені на розгляд «маловажних» справ в цій громаді. Однак, в подальшому, дане право перейшло до представників короля на місцях, а саме був утворений суд «тундинговъ», що й уповноважений розглядати «маловажні» справи. Особливістю в діяльності суду «тундинговъ» було те, що їх судді збиралися рідко, а постановлені ними рішення не оскаржувалися.

Згодом, як прямо відзначає К. Й. А. Міттермайер⁶, всі суди першої інстанції Німеччини, до XVIII сторіччя, були прообразами мирових судів. Адже на той час, всі вони розглядали цивільні та кримінальні справи, за вчинення злочинів, де покарання «незначне». Саме вирішення таких справ по суті, відбувалося одноособово суддями в сумарному порядку. Проте особливістю ставало те, що: 1) дані рішення можна було вже оскаржити; 2) якщо ці судді проводили попереднє слідство, то першою інстанцією з розгляду «маловажних» справ були вже суди другої інстанції.

У зв'язку з цим відображуючи перші результати дослідження мирової юстиції в Німеччині слід наголосити на тому, що відомості про її ознаки існування стосуються ще давнини. Сталими поглядами про діяльність мирових суддів було те, що: 1) вони знаходяться при місцевих судах, тобто уособлюють собою суди першої інстанції; 2) розглядають «маловажні» справи, категорія яких, принаймні в кримінальному судочинстві, визначається за «незначною» мірою покарання; 3) такі справи вирішуються суддями одноособово та в сумарному порядку.

Відображаючи подальші відомості про існування мирової юстиції в кримінальному провадженні Німеччини, то стосуються вони проведення в даній країні судової реформи, що ознаменувалася прийняттям: 1) 27 січня 1877 року – Статуту судових установлень Німеччини (далі – ССУ Німеччини); 2) 1 лютого 1877 року – Статуту кримінального судочинства (далі – СКС Німеччини). Відразу вкажемо, що основні положення даної реформи, принаймні в сфері кримінального судочинства, із змінами 1924, 1950, 1964, 1975, 1987 рр., діють і до сьогодні в даній країні⁷.

Так, після прийняття даних нормативно-правових актів, мирова юстиція була представлена в діяльності «шеффенського» (дільничного) суду (далі – дільничний суд). Адже саме в даному суді, справи меншої важливості (проступки), розглядалися за спрощеною процедурою одноособово суддями. При цьому заслуговує на увагу те, що розгляд «маловажного» злочину в спрощеному порядку почав представляти собою окрему процедуру. Особливість даної процедури полягала в тому, що дану категорію справ можливо було розглядати в суді без проведення попереднього слідства чи без обвинувального акта⁸.

Крім того, як вказує вже І. Я. Фойницький⁹, після прийняття в Німеччині ССУ та СКС, «малозначні» злочини отримали нові критерії відокремлення їх від інших справ. Зокрема ними ставали: 1) всі правопорушення; 2) проступки – відповідальність за які встановлена законом у вигляді: «не більше трьох місяців ув'язнення»; 3) корисні майнові проступки, якщо вартість викраденого не перевищує 25 марок; 4) всі справи приватного обвинувачення; 5) інші проступки, за які передбачено покарання понад три місяці тюремного ув'язнення. Проте якщо такі справи передані Земським судом на розгляд «шеффенському» (дільничному) суду в зв'язку з тим, що можливо призначити менш суворіше покарання. Тобто в межах повноважень «шеффенського» (дільничного) суду.

Таким чином, підсумовуючи даний етап розвитку мирової юстиції в кримінальному провадженні Німеччини, вкажемо про запровадження нових особливостей по розгляду «маловажних» злочинів. Зокрема мова йдеться не лише про збереження попередніх положень щодо розгляду таких справ одноособово суддею місцевого суду в спрощеному порядку. З прийняттям в Німеччині ССУ та СКС – також встановлено нові критерії виокремлення категорій «маловажних» справ з поміж інших.

Що ж до подальшого розвитку мирової юстиції в Німеччині, то це доцільно вже розглядати з часу наступного реформування кримінального судочинства в даній країні, а саме, коли:

1) 26 червня 1968 р. було прийнято Закон «Про внесення змін в кримінальне право». Адже, за цим Законом, запроваджено принцип «доцільності кримінального переслідування». Сутність цього полягає в тому, що прокурору надано право відмовитися від кримінального переслідування в справах про «малозначні» кримінально-карані злочини;

2) 9 травня 1975 р. внесено зміни в саму судову систему, що діють і на сьогодні в даній країні.

Проте відразу вкажемо, для того щоб зрозуміти, в якому ж саме суді представлена мирова юстиція з цього періоду аж по теперішній час у Німеччині, аналіз потребуватиме спочатку опрацювання самої побудови системи судів першої ланки.

Зокрема, нижчим судом у судовій системі Німеччини – є Суд «шеф фенів». У даному суді розгляд справ поділяється на ті, що: 1) вирішуються дільничним суддею одноособово; 2) вирішуються дільничним суддею за участю двох «шеф фенів», які мають рівні права з професійним (дільничним) суддею¹⁰.

Так, саме дільничний суддя, що є професійним суддею, уповноважений розглядати справи про «незначні» кримінальні злочини. Критерієм виокремлення цієї категорії справ, вважається «максимальна міра покарання», що спочатку становила «позбавлення волі не більше одного року». Проте на даний час, на підставі змін 1993 р. відповідно до Закону «Про розвантаження кримінального судочинства», становить вже «позбавлення волі до двох років»¹¹.

У зв'язку з цим відмітимо, що подальший аналіз ознак мирової юстиції в кримінальному провадженні Німеччина, доцільно проводити стосовно діяльності дільничного судді при розгляді ним справ одноособово. Адже саме він розглядає категорію справ, що, як правило, підсудна мировій юстиції.

Отже, досліджуючи безпосередньо порядок розгляду справ дільничним суддею, відмітимо, що менш небезпечні справи розглядаються ним одноособово та в спрощеному порядку. Крім того, стосовно такої категорії справ застосовується ще й провадження щодо видання «суддівського наказу про покарання», а саме по тих злочинах, де покарання: 1) не перевищує трьох місяців позбавлення волі або штрафу; 2) передбачено у вигляді позбавлення права керування транспортним засобом чи позбавлення водійських прав не більше ніж на два місяці; 3) конфіскація майна.

Проте в даному випадку слід відразу зазначити, що визначення суду який буде розглядати справу, а саме дільничний суддя одноособово чи за участю двох «шеф фенів», знаходиться в компетенції прокурора. Так, даний суб'єкт вирішує це питання при направленні обвинувального акта, в якому вказує міру покарання¹², про що прямо відзначає Л.Р. Грицаєнко з посиланням на ст.ст. 24, 25, 29 Закону «Про судоустрій Німеччини»¹³. Однак дільничний суддя може й не погодитися з прокурором стосовно запропонованої ним міри покарання підсудному. У зв'язку з цим, справа може бути призначено до розгляду в загальному порядку¹⁴.

Проте якщо суддя погоджується все ж таки з прокурором, то при розгляді «малозначної» справи судове слідство, як правило, не проводиться, в зв'язку з чим не потрібна й обов'язкова присутність підсудного.

Досліджуючи процедуру розгляду «малозначної» справи за порядком видання «суддівського наказу про покарання», то відмітимо, що дана вона має як позитивні так і негативні моменти.

Зокрема позитивними аспектами вважається те, що, як відзначає К. Б. Каліновського: 1) для підсудних краще підкоритися рішенням дільничного суду, оскільки він, як правило, призначає більш «легше» покарання; 2) підсудний не буде піддаватися тягчам повноцінного судового розгляду, де їх присутність є обов'язковою, при цьому, навіть якщо справа знаходиться в суді іншої адміністративно-територіальної юрисдикції; 3) «дешевизна», швидкість провадження по справі; 3) економія судових ресурсів для більш важливих та складних кримінальних справ¹⁵.

Що ж до негативних моментів цієї форми розгляду, то вони проявляються через механізм оскарження в Німеччині судових рішень. Зокрема, при провадженні щодо видання «суддівського наказу про покарання» за підсудним залишається право на його оскарження.

Від звичайного оскарження воно відрізняється тим, що за таких обставин справа може бути повернута на новий розгляд, можливо, навіть тому ж самому судді. При цьому новий розгляд не вважається перевіркою законності попереднього рішення. Це вважається новим і самостійним розглядом справи по суті, який відрізняється від попереднього тим, що зі сторони підсудного повинен бути вже або він сам, або його захисник. Після закінчення такого розгляду виноситься суддею не наказ про покарання, а саме вирок, який у подальшому також може бути оскаржений у вищестоящий суд. Однак за цих обставин, таке оскарження розцінюватиметься вже як незгода з вироком суду¹⁶.

Проте в даному випадку слід обов'язково додати, що відповідно до Закону «Про розвантаження кримінального судочинства» 1993 р. предмет оскарження в апеляційному порядку вироків обмежено, а саме «Покарання у вигляді незначних грошових штрафів оскарженню не підлягає».

Таким чином, за результатами дослідження, мирової юстиції в кримінальному провадженні Німеччини, відмітимо, що в цій країні: 1) вона представлена в діяльності «шеффенських» (дільничних) судів, але при розгляді підсудних їм справ – одноособово професійними судьями; 2) провадження по «малозначних» злочинах відбувається за двома формами, а саме: спрощена процедура та видання суддівського наказу про покарання; 3) критеріями виокремлення «малозначних» справ з поміж інших – є встановлена максимальна міра покарання за відповідні дії підсудного.

¹ Інформація Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо розгляду справ і матеріалів місцевими загальними судами, апеляційними судами з розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення та Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ у I півріччі 2013 року / Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html

² Шаркова И. Г. Мировая юстиция в России: уголовно-процессуальный и судостроительный аспекты: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 – уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза, оперативно-розыскная деятельность; 12.00.11 – судебная власть, прокурорский надзор, организация правоохранительной деятельности, адвокатура / Шаркова Ирина Григорьевна. – М., 2004. – С. 110.

³ Апарова Т. В. Суды и судебный процесс Великобритании, Англия, Уэльс, Шотландия / Т. В. Апарова. – М. : Институт международного права и экономики, Издательство «Триада, Лтд», 1996. – С. 8.

⁴ Миттермайер К. Ю. А. Уголовное судопроизводство в Англии, Шотландии, Сѳверной Америкѳ / К. Ю. А. Миттермайер. – М. : Вѳ Типографии Грачева и Комп., 1864. – С. 1.

⁵ Гартунг Н. История уголовного судопроизводства и судостроительства Франции, Англии, Германии и России, принаровленная к университетскому курсу / Гартунг Н. – СПб. : Тип. Э. Арнольда, 1868. – С. 26–28.

⁶ Миттермайер К. Ю. А. Законодательство и юридическая практика, вѳ новейшемѳ ихъ развитіи, вѳ отношеніи къ уголовному судопроизводству / Миттермайер К. Ю. А. – С.-Петербургѳ: Вѳ Типография Правительствующаго Сената, 1864. – С. 111.

⁷ Иностранное конституционное право / Под ред. проф. В. В. Маклакова. – М.: Юристъ, 1996. – С. 156.

⁸ Муравьев Н. В. Прокурорский надзор в его устройстве и деятельности: пособ. для прокурорской службы. Прокуратура на Западе и в России / Муравьев Н. В. – М. : Унив. тип., 1889. – С. 307–308.

⁹ Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства: в 2 т. / Фойницкий И. Я. – СПб. : Типография М. М. Стасюлевича, 1899. – Т. 2. – С. 28, 89–90, 120, 485.

¹⁰ Стойко Н. Г. Уголовный процесс западных государств и России: сравнительное теоретико-правовое исследование англо-американской и романо-германской правовых систем. Монография. – СПб.: Издательский Дом С.-Петерб. гос. ун-та, Издательство юридического факультета СПбГУ, 2006. – С. 194.

¹¹ Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран / Чиркин В. Е. – М.: Юристъ, 1997. – С. 414.

¹² Мичко М. Завдання та функції прокуратур в країнах Європи / М. Мичко. // Вісник прокуратури. – 2011. – № 5. – С. 108–120.

¹³ Грицаенко Л. Р. Прокуратура в країнах Європи. [текст] : Навч. посібн. / Л. Р. Грицаенко. – К. : БІНОВАТОР, 2006. – С. 72.

¹⁴ Филимонов Б. А. Основы уголовного процесса Германии / Б. А. Филимонов. – М.: МГУ, 1994. – С. 96, 98.

¹⁵ Калиновский К. Б. Уголовный процесс современных зарубежных государств: Учебное пособие / К. Б. Калиновский – Петрозаводск: ПетрГУ, 2000. – С. 23.

¹⁶ Гуценко К. Ф. Уголовный процесс западных государств / К. Ф. Гуценко, Л. В. Головкин, Б. А. Филимонов. – М. : ИКД «Зерцало-М», 2001. – С. 457.

Резюме

Дробот В. О. Мировая юстиция в кримінальному провадженні Федеративної Республіки Німеччини.

У статті аналізується діяльність судів Федеративної Республіки Німеччини, що уповноважені розглядати «маловажні» справи. Зокрема дослідження розпочинається з часів, коли в даній країні лише був започаткований окремий порядок для таких справ. Відображаються перші особливості в діяльності «мирових» судів у цій країні, а саме, що дані справи розглядаються одноособово судьями в спрощеному порядку. Крім того, наводяться критерії, що слугували виокремлення кримінальних справ в категорію «малозначних». Також розкриваються особливості судової реформи в даній державі в середині XIX сторіччя, після яких, в порядку вирішення «малозначних» справ запроваджено нові правила, що діють і по сьогодні. Так, мова йдеться про нові критерії виокремлення кримінальних справ в категорію «малозначних», а також запровадження таких двох форм розгляду як: спрощений порядок, провадження щодо видання «суддівського наказу про покарання». На підставі цього, розкривається також і процедура встановлення форми розгляду для таких справ. Проте робиться це з урахуванням як права прокурора

встановити одну із даних форм розгляду, так і права судді відмовити в цьому, та, в зв'язку з цим, розглянути справу в загальному порядку. Відмічається також і про особливості розгляду «малозначної» справи у формі провадження щодо видання «суддівського наказу про покарання». Зокрема наводяться позитивні моменти такого розгляду, а також відображаються негативні аспекти при такому вирішенні справи по суті.

Ключові слова: Федеративна Республіка Німеччина, мирова юстиція, «малозначні» справи, організаційна побудова судів першої інстанції, кримінальний процесуальний аспект діяльності.

Резюме

Дробот В. А. Мировая юстиция в уголовном производстве Федеративной Республики Германии.

В статье анализируется деятельность судов Федеративной Республики Германии, которые уполномочены рассматривать «маловажные» дела. В частности, исследование начинается со времен, когда в данной стране только был основан отдельный порядок для таких дел. Отображаются первые особенности в деятельности «мировых» судов в этой стране, а именно, что данные дела рассматриваются единолично судьями в упрощенном порядке. Кроме того, приводятся критерии, которые служили выделению уголовных дел в категорию «малозначительных». Также раскрываются особенности судебной реформы в данном государстве в середине XIX века, после которой, в порядке решения «малозначительных» дел введены новые правила, действующие и поныне. Так, речь идет о новых критериях выделения уголовных дел в категорию «малозначительных», а также внедрение таких двух форм рассмотрения как: упрощенный порядок, производство по выдаче «судейского приказа о наказании». На основании этого, раскрывается также и процедура установления формы рассмотрения для таких дел. Однако делается это с учетом как права прокурора установить одну из данных форм рассмотрения, так и права судьи отказать в этом, и, в связи с этим, рассмотреть дело в общем порядке. Отмечается также и об особенностях рассмотрения «малозначительного» дела в форме производства по выдаче «судейского приказа о наказании». В частности, приводятся положительные моменты такого рассмотрения, а также отражаются негативные аспекты при таком решении дела по существу.

Ключевые слова: Федеративная Республика Германия, мировая юстиция, «незначительные» дела, организационное построение судов первой инстанции, уголовный процессуальный аспект деятельности.

Summary

Drobot V. Lay justice within criminal procedure of Federal Republic of Germany.

The activity of Federal Republic of Germany courts that are authorized to consider the «insignificant» cases is analyzed. In particular, the research is started since the time, when separate order for this kind of cases was just initiated in this country. In connection therewith, primary features of magistrate's court activity in this country are represented, namely the fact that these cases are considered by the judges acting alone in a summary procedure. Besides, the criteria that served as means for criminal cases separation within an «insignificant» category are listed. The features of judicial reformation in this country in the middle XIX century are also revealed. After these, the new rules were implemented within «insignificant» cases resolving order, which operates in our time as well. Thus, it entails new separation criteria of cases into an «insignificant» category, and also it includes the establishing of the further consideration forms: simplified procedure and procedure on issuing of judicial order on the penalty». There from, the procedure on determination of such cases consideration form is revealed as well. However, it is done simultaneously with taking into the account both prosecutor right to determine one of these consideration forms and judge's right to deny it and hence to consider the case within the general order. The features of «insignificance» case consideration in form of procedure on «judicial order on the penalty» issuing are noted as well. In particular, the positive sides of such consideration are listed, and the negative aspects in course of deciding case are reflected as well.

Key words: Federal Republic of Germany, lay justice, «insignificant» cases, organizational structuring of first instance courts, criminal procedural aspect of activity.

Отримано 18.11.2013

УДК 343.196

А. М. ЄВМІН

Анатолій Миколайович Євмін, здобувач Національної академії прокуратури України

ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ ЗА СТАТУТОМ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Однією з умов забезпечення ефективності кримінального правосуддя в цілому є відповідність порядку його здійснення вимогам сучасності. Проте не потрібно забувати, що кожний правовий механізм такої системи має своє коріння. Тобто ті умови, що слугували не лише причинами його виникнення, а й подальшого збереження та розвитку. У зв'язку з цим дослідження кожної складової кримінального процесу необхідно розпочинати з часу її безпосереднього виникнення. Адже саме це надає змогу зрозуміти правову природу того чи іншого інституту кримінального судочинства та зберегти її в ході подальшого вдосконалення.

Історію кримінального провадження в суді касаційної інстанції звісно не слід вважати такою, що не досліджувалася у вітчизняній юридичній науці. Зокрема тими вченими, хто присвячував даному питанню